

## מרומי שמוי הרכין על סיני והמה יסייעני להתחיל ולגמור סדר אליהו זוטא.

**משום דבי אליהו הנביא אמרו.** לעולם יהא אדם ערום ביראה.  
ומענה רך בפיו. ומשיב חמה. ומרבה שלום עם אביו ועם אמו ועם רבו ועם  
חבירו. בשוק אפילו עם גוי. כדי שיחא אהוב מלמעלה ואהוב מלמטה. כדי  
שיתקבל על הבריות וכדי שיתמלאו ימיו בטובה:<sup>1</sup>

**הצדיק אבר ואין איש שם על לב** (ישעיה נ"א). מיכן אמרו כל  
המצער עצמו עם הציבור זוכה ורואה בנחמת ציבור. שנאמר וידי משה  
כבדים [וגו'] (שמות י"ז ב'). וכי לא היה לו למשה רבינו כר או כסא לישב  
עליה. אלא כך אמר משה. הואיל והציבור שרוי בצער. אף אני אהיה עמהם  
בצער. ואשרי מי שמצער עצמו עם הציבור:<sup>2</sup> לא יראה אדם את הרבים  
שרויין בצער והולך הוא לביתו ויאכל וישתה ויאמר. שלום עלייך נפשי. ואם  
עשה כן. עליו הכתוב אומר. הנה ששון ושמחה הרוג בקר וגו' (ישעיה כ"ב י"ט).  
מה כתוב אחריו. ונגלה באזני ה' צבאות וגו' (שם י"ד). זה עניינן הבינוניים.  
עינין הרשעים מהו אומר. אתיו אקחה יין ונסבאה שכר וגו' (שם נ"ז י"ב):<sup>3</sup>

**משום דבי אליהו הנביא אמרו.** לעולם יהא אדם כשור לעול  
ובחמור למשאוי. כבחמה שהיא חורשה בבקעה. כך יהא אדם עוסק בדברי  
תורה. שנאמר אשריכם זורעי על כל מים [וגו'] (שם ל"ב ב'). אשריהם ישראל.  
בזמן שעוסקין בתורה ובנגמילות חסדים. יצרן מסור בידן ולא הם ביד יצרן.  
אין זריעה אלא צדקה. שנאמר זרעו לכם לצדקה וגו' (הושע י" ב'). ואין מים  
אלא תורה. שנאמר הוי כל צמא לכו למים (ישעיה נ"ה א'). כיון שקרא אדם  
תורה נביאים וכתובים. שנה הלכות. שנה משנה. שנה מדרש. שנה הגדות.  
שנה תלמוד. שנה פילפול. מיד רוח הקודש שורה עליו. שנאמר רוח ה'  
דבר בי ומלתו על לשוני (ש"ב כ"ג ב'):<sup>4</sup>

**פעם אחת** הייתי עובר ממקום למקום ומצאני כשדור אחד ונתן לי  
שלום. ולא היה מכיריני. אמר לי. רבי. מאי זה מקום אתה. אמרתי לו.

מאיר עין

**פרק א'.** <sup>1</sup> בד"ו משבוש מעשה דבי אליהו. וגו' ומענה רך ומשיב חמה. ואפי' עם גוי בשוק.  
ועיי' לעיל פ"ג ולהלן פט"ו: <sup>2</sup> בד"ו כר או כסת. ועיי' במכילתא שם: <sup>3</sup> עיי' כולא בתענית יא ע"א.  
ולעיל פ"ב ופכ"ה ולהלן פט"ו: <sup>4</sup> עיי' לעיל פ"ב ולהלן פט"ו במה שהעתיקתי מן הכ"פ שם:

מיבנה גדולה אני. מעיר חכמים ורבנים. אמר לי. רבי. בא ושב במקום שאני מראה אותך. ואני נותן לך חטים ושעורים ופולים ועדשים וכל מיני קטניות. אמרתי לו. בני. אם אתה נותן לי אלה אלפי אלפים דינרי זהב איני מניח את התורה. ודר אני במקום שאין בו תורה. אמר לי. רבי. מפני מה. אמרתי לו. בני. לא חרב עולם אלא מפני פשעה של תורה. ולא חרבה ארץ ישראל אלא מפני פשעה של תורה. וכל צרות הבאות על ישראל [אינן אלא מפני פשעה של תורה]. גדול ורב הוא לפני הקב"ה פשעה של תורה. מפני שהיא שקולה כנגד כל העבירות שבעולם. שנאמר בפשע יעקב כל זאת (מכאן ה') ואין זאת אלא תורה. שנאמר מי האיש החכם ויבן את זאת (ירמיה ט' י"א). ואומר ויאמר ה' על עזבם את תורת וגו' (שם שם י"ב). אמר לי. רבי. ברוך ה' שבהר בכם משבעים לשונות ונתן לכם את התורה. שאתם בוטחים בו בכל מקום:<sup>6</sup>

**בימי ר' דוסא בן ארקינס<sup>6</sup> (הותרה) צרת הבת לאחים.**  
והיה הדבר קשה לחכמים. מפני שחכם גדול היה וזקן גדול היה ועיניו כיהו מלבא לבית המדרש. אמרו. מי ילך ויודיעו. אמר להן ר' יהושע בן חנניה. אני אלק. ואחריו מי. ר' אלעזר בן עזריה. ואחריו מי. ר' עקיבה. הלכו וישבו על פתח ביתו. נכנסה שפחתו ואמרה לו. רבי. חכמי ישראל באו אצלך. אמר לה. ייכנסו. כיון שנכנסו תפס [את] ר' יהושע בן חנניה והושיבו על גבי מיטה של זהב. אמר לו. רבי. אמור לתלמיד אחר וישב. ואמר. מי הוא. אמר לו. ר' אלעזר בן עזריה. ואמר. כלום יש לו בן לעזריה חביריני. קרא עליו המקרא הזה. נער הייתי גם זקנתי לא ראיתי צדיק נעזב וגו' (תהלים ל"ז ב"ה).<sup>7</sup> אמר לו. אמור לתלמידך אחר וישב. ומי הוא זה. אמר לו. ר' עקיבה. אמר לו. אתה הוא עקיבה הדורשן ששמך הולך בכל העולם כולו. שב בני שב. כמותך ירבו בישראל. קרא עליו המקרא הזה. כפירים רשו ורעבו ודורשי ה' לא יחסרו כל מוב (שם ל"ד י"א). התחילו מסבבין אתו

#### מאיר עין

<sup>6</sup> עיי' לעיל פ"ה. כבי"פ סיפור זה בסוף בפ"ב. אמר אליהו ז"ל ש"א וכו' ומצאתי אדם אחד נתן לי שלום ותהורתי לו שלום ולא היה וכו' מיבנה הגדולה שיש בה חכמים ורבנים אני. אמר לי בוא ושב עמי במקומי ואני אתן לך וכו' איני מניח מקום תורה ואדור במקום שאין בו תורה. א"ל לבה אמרתי לו מפני שלא חרב א"י בראשונה אלא מפני פשעה של תורה ולא גלו ישראל מעל אדמתם ולא נשרף ההיכל אלא מפני פשעה של תורה שהיא שקולה כנגד כל עבירות וכו':<sup>6</sup> לקמן תורכינס וכו' ר' דוסא בן איתא ר' ע"א ושם איתא ר' דוסא בן הרבינס וכן בירושלמי ובמות פ"א ה"ז הרבינס. ולא איתאמר בגמרא לא תניא ולא ת"ר ולא תני פלוני. ובילקוט תהלים ל"ז הובא הענין תנו רבנן בימי ר' דוסא בן הרבינס וכו'. ויראה שזה מהוספת הילקוט. שאינה ברייתא אלא מימרא דאמוראי עפ"י מסורת שהיתה בידם. שביירושלמי איתא לה הכי. ר' יעקב בר אריי ביקש בן לוי מעשה שנכנסו זקנים אצל ר' דוסא בן הרבינס וכו'. וג"ז הסיפור הוא כבי"פ בפ"ב ומסיים בו את הספר. בימי ר' דוסא בן הרבינס הותרה וכו' מפני שחכם גדול היה מלבא לבית המדרש (היא קטועה) וכו' אמר ר' יהושע אני אלק ואמר ר"ע אני אלק ואמר ראב"ע אני אלק הלכו וכו' תפשו לר' יהושע והושיבוהו על מטה של זהב אר"י לר' דוסא ר' אמור לתלמידך אחר וכו' כלום יש לו לעזריה חביריני פתח ואמר נער הייתי וכו' אתה הוא עקיבא בן יוסף אתה הוא הדרשן וכו' ירבו כמותך בישראל פתח ואמר כפירים רשו וכו' מחלוקת בית שמאי ובית הלל אמרו לו והלכת בדברי מי א"ל בדברי בית הלל אמרו לו ואלא משמך [אמרו] צרת וכו' רבותי שמעתם דוסא או שמעתם בן הרבינס וכו' ובכור שמן ויונתן שמו ומתלמידי ב"ש הוא וכו' שעל מדינה זו וכו' מעשר שני בשביעית וכו' ומן התרוממים כשנכנסו וכו' פגע בו ר' עקיבא וכו' אינך אפי' מדועי בקר וכו' אפי' אינו מרועה צאן וכו' (משוּבש קצת). ובזה סיים סליק סדר אליהו זוטא:<sup>7</sup> במקרא כתוב ולא.

בהלכות עד שהגיעו לצרת הבת. כיון שהגיעו לצרת הבת. אמרו לו. רבינו. צרת הבת מהו. אמר להם. מחלוקת בין בית שמי ובית הילל. והלכה כדברי מי. כבית הילל. והלא משמך אמרו. צרת הבת מותרת. ואמר להם. רבותיי. דוסה שמעתם או בן הורכניוס שמעתם. אמרו לו. חיי רבינו. סתם שמענו. אמר להם. אח קטן יש לי בכור שטן הוא. ויונתן שמו. מתלמידי בית שמי הוא. היוהרו שמא יקפח אתכם בהלכות. ויאמר לכם צרת הבת מותרת. אבל מעיד אני עלי שמים וארץ. שעל המדוכה זו ישב חגי הנביא. ואמר שלשה דברים. צרת הבת אסורה. ועמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית. ומקבלין גרים מן הקרדמיים ומן התרמודיים:<sup>8</sup> וכשנכנסו. נכנסו בפתח אחד. כשיצאו. יצאו בשלשה פתחים. פגע בו (ר') [ברבי] עקיבה.<sup>9</sup> אמר לו. אתה הוא עקיבה בן יוסף ששמך הולך בכל העולם כולו. העבודה. אינך אפילו מרועי בקר. אמר לו. בבקשה ממך. אפילו מרועי צאן: אבל אין מקבלין גרים מן הכותיים. מפני עשרה שבטים שנבלעו ביניהם. עד שיבא אליהו ומשיח ויפרשו אותן. שנאמר הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם (מלאכי ג' כ"ג וכו'):<sup>10</sup>

**משום דבי אליהו הנביא אמרו.** גדולה צדקה. שמיום שנברא העולם ועד עכשיו כל הנותנה הרי הוא משתבח. וקולט עצמו מדינה של גיהינם. שנאמר אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלכהו ה' (תהלים מ"א ב'). אין יום רעה. אלא יום דינה של גיהינם. שנאמר הסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך (קהלת י"א י'). ואומר אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת (תהלים ק"ו ג):<sup>11</sup>

**אבותינו הראשונים מפני מה זכו בעולם הזה ולימות המשיח ולעולם הבא.** מפני שנהגו עצמן בצדקה: אברהם יצחק ויעקב. משה ואהרן. דוד ושלמה בנו. לא נשתבחו אלא בצדקה. [אברהם לא נשתבח

#### מאיר עין

<sup>8</sup> בד"ו שינוים קלים. ושם איתא מן הקרמיים. ובגמרא מן הקרדויין. ובילקוט סוף המאמר מן צרת הבת אסורה ולחלן קטני. ובירושלמי ליתיה רק גורי תרמוד: \* כ"ה בד"ו ובגמרא: " בד"ו אינך אלא מרועי בקר א"ל ר"ע רבו אפילו מרועי צאן. ובגמרא אתה תוא ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו אשריך שזכית לשם ועדיין לא הגעת לרועי בקר א"ל ר"ע ואפילו לרועי צאן. ואם תהיה נוסחת הד"ו מקוימת בבין המאמר אשר ע"פ נוסחתיו הוא הירדה הצריכה פתרון. והוא שבאמת ר"ע רועה של כלבא שבע תית כמסופר עליו. ואמר לו ישעריין אינך אלא מרועי בקר. ואמר מרועי בקר. לפי שאין מגדלין בהמה דקה כ"א. וכששמעו עליו שהיה רועה חשב שמסתמא רועה בקר היה. והשיבו ר"ע שהיה אפי' מרועי צאן. בהורשין במקום שמותר לגדלן. ובנוסחת הבת"א אם נמחק מלת אפילו ונגיה אלא ההיה מסבכת עם נוסחת הד"ו. וכבר אפשר שתכתוב באשגרת לישנא מדלחלן תחליף מלת אלא במלת אפילו. או שטעה איהו מתיק והחליף אלא באפילו. ואם נגיה בגמרא ועדיין לא הגעת [אלא] לרועי בקר וכו'. יתפרשו אף דברי הגמרא כן ואין הבדל ענין בין הנוסחאות רק הבדל סגנון לשון. ומאמר זה מן ובשנכנסו וכו' הוא בגמרא מאמר בפני עצמו תנא כשנכנסו וכו' (והוסיפו באמצע אקשיה ליה ואוקמיה. לפרוש). ובירושלמי כל הענין בסגנון אחר. ור' הגיטא דצפורין מוסיף שם שאף ר' ברכין היה עמיה עיי"ש. ובבבלי ובירושלמי לא הוזכרו הכותיים. ועי"פ ס"ל דכותים גוים גמורים הן: " במקרא כתוב והסר כבי"פ כל מי שנותנת משתבח וקולט את עצמו וכו' ואין יום רעה אלא גיהינם. ותובא בילקוט וירא ושם בטעות משום אדם אחד אמרו. וגם המאמר עצמו משובש עיי"ש. ול"ג מקרא והסר כעס וגו' והביא מקרא אחר וגם רשע ליום רעה. ואולי שזה המקרא חסר לפנינו. ובכ"פ הוא כלפנינו:

אלא בצדקה]<sup>12</sup> שנאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו' (בראשית י"ח ט):  
 [יצחק לא נשתבח אלא בצדקה. שנאמר ויזרע יצחק (בראשית כ"ו י"ב). ואין  
 זריעה אלא צדקה. שנאמר זרעו לכם לצדקה (הושע י"ב). יעקב לא נשתבח  
 אלא בצדקה. שנאמר קטנתי מכל החסדים (בראשית ל"ב י"א). אין קטנתי אלא  
 מעט. אין מעט אלא צדקה. שנאמר טוב מעט בצדקה (משלי ט"ז ח). משה  
 לא נשתבח אלא בצדקה. שנאמר צדקת ה' עשה (דברים ל"ג כ"א). אהרן לא  
 נשתבח אלא בצדקה. שנאמר תורת אמת היתה בפיהו (מלאכי ב' ו'). ואין  
 אמת אלא צדקה. שנאמר אמת מארץ תצמח וגו' (תהלים פ"ה י"ב). דוד לא  
 נשתבח אלא בצדקה. שנאמר [ויהי דוד עשה משפט וצדקה (ש"ב ח' ט"ו).  
 ושלמה לא נשתבח אלא בצדקה שנאמר] וצדקתך לבן מלך (תהלים ע"ב א)<sup>13</sup>:  
 אף הקב"ה משתבח בצדקה. שנאמר ויגבה ה' צבאות במשפט והאל הקדוש  
 נקדש בצדקה (ישעיה ה' ט"ז): אף כסא הכבוד משתבח בצדקה. שנאמר ענן  
 וערפל סביביו צדק ומשפט מכון כסאו (תהלים צ"ב):

**גדולה צדקה שמצלת את האדם מדרך המות:** גדולה צדקה שהיא  
 מארכת ימיו ושנותיו של אדם: גדולה צדקה שהיא מביאה את האדם לחיי  
 העולם הבא: גדולה צדקה ששוותה לתורה: גדולה צדקה שהתורה משולה  
 בה: גדולה צדקה שממהרת להביא את ימות המשיח ואת ימות הגאולה:  
 גדולה צדקה שהיא מעלה ומושיבה את נותנה נגד כסא הכבוד:

**ומניין** שהיא מצלת את האדם מדרך המות. שנאמר לא יועיל הון ביום  
 עברה וצדקה תציל ממות (משלי י"א ד): בוא וראה. שבמידה שאדם מודד בה  
 מודדין לו. אדם נותן צדקה לחבירו בעולם הזה ומתכוון עליו שיחיה ולא  
 ימות. אף הקב"ה מתכוון על נותנה שיחיה ולא ימות: ומניין אתה אומר. שכל  
 מי שספק בידו לעשות צדקה ואינו עושה ולקיים נפשות ואינו מקיים.  
 גורם מיתה לעצמו. שנאמר ויען נבל את עבדי דוד וגו' (ש"א כ"ח י'). ואומר  
 ולקחתי את לחמי ואת מימי ואת טבחי אשר טבחי לגווי וגו' (שם י"א).  
 ומיד נענש מיתה. שנאמר ויהי כעשרת הימים ויגף ה' את נבל וימת (שם ל"ח):<sup>14</sup>  
 ומניין שהיא מארכת ימיו ושנותיו של אדם. שנאמר כי היא חיין ואורך ימין  
 (דברים ל' ב'). ואומר עין חיים היא למחזיקים בה וגו' (משלי ג' י"ח). מצוה קלה  
 שבתורה מהו אומר בה. למען ייטב לך והארכת ימים (דברים כ"ב ז'). קל וחומר  
 בצדקה שהיא חמורה בתורה:<sup>15</sup> ומניין שהיא מביאה את האדם לחיי העוה"ב.

#### מאיר עין

<sup>12</sup> הגהתי לפי הענין דלהלן. וכ"כ"פ אברהם מנין כי ידעתיו. ושם הנוסחא מ"מ זכו בעוה"ז וזוכין  
 לימות המשיח וכו': <sup>13</sup> כ"ה בילקוט שם והדברים נראין שנקטע כאן וכן הגיה בעל זקוקין דגורא וכו'.  
 בכ"פ ג' יצחק מנין ויזרע יצחק וכו'. ויעקב משה ואהרן נקטעו ג' דוד מנין ויהי דוד וגו' ושלמה קיטע.  
 ומסיום ואף הקב"ה נשתבח בצדקה וכו' ואין כסא הכבוד (לא) נשתבח אלא בצדקה וכו': <sup>14</sup> בילקוט  
 שם מקוטע קצת. בכ"פ איוה שינוים קלים בכולא. ג' מדרך המיתה וכו'. שמארכת ימיו של אדם וכו'.  
 שמביאה את האדם וכו'. ובבא ששוותה לתורה ליתא. שהתורה נמשלה בה וכו'. להביא ימות המשיח  
 והגאולה וכו'. שמעלה נותנת ומוישובתו (והוא שיבוש) כנגד כסא הכבוד גדולה צדקה שמצלת את האדם  
 מדינת של גיהנם שני וצדקה תציל ממות ואין מות אלא גיהנם וכו'. לא יועילו אוצרות רשע וגו' בא וראה  
 שבמדה וכו' אדם נותן צדקה בעוה"ז מתכוון עליו שיחיה בה ולא ימות וכל מי שספק בידו וכו' לקיים נפשות  
 ואינו מקיים ממהר לעצמו שכן מצונו בנבל שהרית עבדי דוד שנאמר ויען נבל וגו' ואת טבחי וגו'  
 מיד נענש מיתה לעצמו שני ויהי כעשרת ימים וגו': <sup>15</sup> ג' מקוטע קצת שם. בכ"פ על מצוה קלה כת' למען  
 ייטב לך והארכת ימים וכו':

שנאמר אשרי האיש אשר לא הלך וגו' (תהלים א' א'), ואומר אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת (שם ק"ו י'). נאמר אשרי בתורה ונאמר אשרי בצדקה. מה אשרי האמור בתורה בן העולם הבא הוא. אף אשרי האמור בצדקה בן העולם הבא הוא: ומנין ששותה לתורה שנאמר אם בחוקותי תלכו וגו' (ויקרא כ"ז י'), ואומר ה' קנני ראשית דרכו וגו' (משלי ה' כ"ב), ואומר ונתתי שלום בארץ (ויקרא שם ו'), ובצדקה הוא אומר. והיה מעשה הצדקה שלום וגו' (ישעיה ל"ב י"ג): ומנין שהתורה נמשלה בה. אין לך מידה טובה שברא הקב"ה בעולמו גדולה כתורה. שנאמר סלסליה ותרוממך תכבדך כי תחבקנה (משלי ד' ח'), ואומר ובין נגידים תושיבך (בן סירא). אף תורה עצמה אינה קרויה אלא צדקה. שנאמר וצדקה תהיה לנו כי נשמר לעשות וגו' (דברי י' כ"ה):<sup>16</sup> ומנין שממחרת להביא את ימות המשיח ואת ימות הגאולה. שנאמר שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות (ישעיה נ"ז א'): ומנין שהיא מעלה ומושיבה את נותנה נגד כסא הכבוד. שנאמר הולך צדקות ודובר מישרים וגו' והוא מרומים ישכון וגו'. ואומר מלך ביפו תחזינה עיניך וגו' (שם ל"ג מ"ז ער י"ז):<sup>17</sup>

### פירקא ב'.

**פעם אחת הייתי מהלך בדרך ומצאתי אדם אחד.** ובא אלי בדרך מינות.<sup>1</sup> ויש בו מקרא ואין בו משנה. אמר לי. מקרא ניתן לנו מהר סיני. משנה לא ניתן לנו מהר סיני. ואמרתי לו. בני. והלא מקרא ומשנה מפי הגבורה נאמרו. ומה בין מקרא למשנה. משלו משל. למה הדבר דומה. למלך בשר ודם שהיה לו שני עבדים. והיה אוהבן אהבה גמורה. ונתן לזה קב חיטין ולזה קב חיטין. לזה אגודה של פשתן ולזה אגודה של פשתן. הפקח שבהן מה עשה. נטל את הפשתן וארגו מפה. ונטל את החיטין ועשאן סולת. ביררה טחנה. ולשה ואפה. וסידרה על גבי השלחן. ופרס עליה מפה. והניחה עד שלא בא המלך. והטפש שבהן לא עשה ולא כלום. לימים בא המלך בתוך ביתו ואמר להן. בניי. הביאו לי מה שנתתי לכם. אחד הוציא את [פת] הסולת על גבי השלחן ומפה פרוסה עליו. ואחד הוציא את החיטין בקופה. ואגודה של פשתן עליהן. אוי לה לאותה בושח. אוי לה לאותה כלימה. הוי אומר איזה מהן חביב. זה שהוציא את השלחן ואת [פת] הסלת עליו.<sup>2</sup>

### מאיר עין

<sup>16</sup> בד"ו ובילקוט מקוטע קצת. ובכ"פ כולא הכי. לחיי העוה"ב שני אשרי האיש וגו' ונאמר בצדקה אשרי מה אשרי האמור כאן בן העוה"ב אף אשרי האמור בצדקה בן העוה"ב (והוא מקוטע) ומנין שהצדקה . . . . . לתורה מהכא כתוב בתורה אם בחוקותי תלכו ואחריו כרב ונתתי שלום בארץ ובצדקה כתב והיה מעשה הצדקה שלום ואף התורה עצמה קרויה צדקה שני וצדקה תהיה לנו וגו' ולא עוד אלא שהצדקה ממחרת הגאולה וימות המשיח שני שמרו משפט וגו' ותתנונה עולה ויושב כנגד כסא הכבוד שני הולך צדקות וגו':<sup>17</sup> במקרא כתוב הוא.

**פרק ב'.** בד"ו שיבוש מגונה בדרך מצות. ונשתכשו בו המחברים. ובכ"פ אמר אליהו פ"א וכו' ומצאתי אדם אחד והתחיל לבוא עלי בדרך מינות וכו':<sup>1</sup> בד"ו איתא פת. אלא דשם איתא זה שהוציא פת ושולחן. וזה מקוטע ומשובש. בכ"פ בדרך מינות אמר לי מקרא ניתן וכו' מפי הגבורה נאמרו ומה בין מקרא למשנה אלא זאת מקרא וזו פירושה אמרתי לו אמשול לך משל לח"ד וכו' אוהבן אהבה גדולה נתן לזה וכו' הפקח שבהן נטל את הפשתן ונהגו לטוות ולארוג ולעשות מפה והלך וטחו החטים

אמרתי לו. בני. אם אמצאך בתוך משנת חכמים יעשו דברך בדאין. אמר לו. הין. אבל. אמרתי לו. בני. כשאתה יורד לפני התבה בשבת כמה אתה מתפלל. אמר לי. שבע. אמרתי לו. ושאר הימים. [אמר לי]. תפילה כולה.<sup>3</sup> כמה בני אדם קורין בתורה בשבת. אמר לי. שבעה. במנחה בשבת. בשיני ובחמישי כמה. אמר לי. שלשה שלשה. ועל שבעת המינים כמה אתה מברך. אמר לי. שתיים. ברכה לפנייהם וברכה לאחריהם. ועל שאר המינים. ברכה אחת.<sup>4</sup> וברכת המזון. שלש. והשוב ומטיב ארבע. אמרתי לו. בני. וכי יש לנו אילו מהר סיני. והלא אינן אלא מתוך משנת חכמים. אלא כשנתן הקב"ה תורה לישראל. לא נתנה להן אלא כחישים להוציא מהן סולת. וכפשתן להוציא ממנו כגד. ניתנה בכלל ופרט. ופרט בכלל. [וכלל ופרט וכלל]. שנאמר ונתתה הכסף בכל אשר תאווה נפשך [וברים י"ד כ"ה] כלל. בבקר ובצאן ביין ובשכר [שם] פרט. ובכל אשר תשאלך נפשך [שם] הרי זה כלל אחר. זה כלל שצריך לפרט ופרט שצריך לכלל:<sup>5</sup>

**אמר לי. רבי. מיום שנברא העולם ועד אותה שעה כל העושה מצוה נותנין לו שכרו. כל העובר עבירה נותנין לו שכרו.**<sup>6</sup> אמרתי לו. בני. אילמלי מקרא כתוב אי אפשר לאומרו. הקב"ה הוא מלך מסוף העולם ועד סופו וכל העולם כולו שלו הוא. שנאמר הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים וגו' [שם י"ד]. ואומר הבט שמים וראה וגו' [ישעיה ס"ג ט"ו]. ולא שמים בלבד. אלא שמים ושמי שמים שבעה ועולם כולו שלו הוא. כסא כבודו שלו הוא. יטול שכרו וחלקו בעולמו שברא.<sup>7</sup> אלא להודיע לבריות. שכל מי שהוא עושה התורה בצער. ועושה את המצוות בצער. שכן דרך ארץ ניתנה לו. והקין שמור לו.<sup>8</sup> [ולפי] שלא מצא הקב"ה בבני אדם שעושים את התורה בצער ואת המצוות בצער ובוגין בית אהרן בצער. ומצערין את עצמן

### מאיר עין

ועשה מהן סולת ולש אותם ואפה אותם בנהתום והביא הלחם בשולחן ופרס המפה עליו עד בוא המלך כיון שבא המלך שאל אותם ואמר להם מה עשיתם כמה שנתתי לכם חפקה הביא השולחן לפני המלך אמר לו אדוני המלך הנה לך לחם לאכול מן החטים ומפה לנגוב מן הפשתן והיא פרוסה עליהו והטיפש הוציא האגודה של פשתן והתמחה לפני המלך. כשראת המלך כן פתח ואמר אוי לאותה בושא אוי לה לאותה חרפה צאו וראו איזה מהם חביב הוי אומר זה שהוציא את השולחן ערין: <sup>3</sup> בד"ו ושאר הימים כמה. אמר י"ה. ככ"פ בתוך משנת חכמים יעשו דברך כראוי אמר לו הן [והוא משוכש] אמרתי לו כשאתה יורד וכו' אמר לי שבע ברכות אמרתי לו ושאר ימים מה אמר לי תפלה כולה: <sup>4</sup> עיי' ברכות ל"ז ע"א וב' וברש"י בד"ה ולא כלום. והבא מוכח דולא כלום הוא כמשמעו. בכ"פ אמרתי לו כמה בני"א וכו' ובמנחה של שבת ובב' וכו' אמר לי שלשה אמרתי לו ועל שבעת המינים וכו' שתיים לפנייהם ואחת לאחריהם ועל שאר המינים כמה ברכה אחת וברכת המזון שתיים הרי שלש והשוב והמטיב ארבע [והוא משוכש]: <sup>5</sup> עיי' ריש ת"כ. ותשובה נצחת כאן לגמרי לכו. שבאמת דתי ישראל ומונהגיהן הם מתוך משנת חכמים ולא ע"פ משמעות כתבי הקודש. וקיומן של ישראל בעיה"ז תלוי בקיום משנת חכמים. בד"ו איזה שיבושים קלים. בכ"פ מתוך משנת חכמים ששנו ודרשו אלא וכו' לברר מהן סולת וכו' וניתנה כלל ופרט ופרט של כלל ונתת הכסף וגו' ובשכר זהו פרט ובכל אשר תשאלך נפשך זהו כלל אחר זהו כלל שהוא צריך לפרט וכו'. והוא משוכש קצת שהשמים כלל ראשון: <sup>6</sup> ולא הטיפק לגמור את דבריו ותשובו. ושאלתו היא. אם כך היא מיום שנברא העולם כמה נתייחדו בני ישראל. ולאיות צורך היא משנת חכמים: <sup>7</sup> בתמיה. מה צורך לו לעבודת הבריות. בכ"פ וכל העולם כולו שלו וכסא כבודו שלו הוא שני' הן לה אלהיך וגו' ואומר הבט וגו' ולא שמים בלבד וכו' והעולם כולו שלו הוא וכסא כבודו וכו': <sup>8</sup> כל' לכו נבחרו ישראל. בכ"פ את המצוות בצער שבשכרן נתונה לו ותקין שמורה לו לפי שלא מצא וכו'. ונוסחה זו אינה ברורה:

על התורה ועל המצוות. עד שבאו אותן בני אדם ועשו את התורה ואת המצוות בצער. וציערו עצמן על התורה ועל המצוות. לפיכך נתן להן הקב"ה משנה. להן ולבניהן ולבני בניהן עד סוף כל הדורות.<sup>9</sup> ומנין שיטול שכרו בעולמו שכרא.<sup>10</sup> שנאמר כי חלק ה' עמו וגו' (דברים ל"ב ט.). ואומר חבלים נפלו לי בנעמים וגו' (תהלים ט"ז ו.).<sup>11</sup> משלו משל. למה הדבר דומה. למלך בשר ודם שבנה פלטרין ושיכללה. ובשמחתו ששמת בה סייף בה בית דירתו.<sup>12</sup> זו שכרה של ארץ ישראל. שעמד הקב"ה בתוכה וברא את כל הארצות כולן.<sup>13</sup> והפריש את ישראל תרומה מכל האומות. ומישראל הפריש את שבט לוי. ומלוי הפריש אהרן הכהן. וקידשו ומשחו. וכידו בבגדי כהונה בציץ ואורים ותומים. שהוא עומד לפניו ומכפר על ישראל בכל שנה ושנה.<sup>14</sup> והביא את ישראל. שהן תרומה מכל האומות. לארץ ישראל שהיא פרושה מכל הארצות. והביא את שבט לוי. שהפריש מישראל. לירושלים שהיא תרומה מארץ ישראל. והביא בני אהרן. שהפריש משבט לוי. לבית המקדש שהפריש מירושלים. לעמוד ולעשות רצונו בלבב שלם. שנאמר עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים וגו' (נחמק נ"ו).<sup>15</sup> ואומר הליכות עולם לו (שם). מיכן אמרו. כל השונה הלכות. מוכסח לו שהוא בן העולם הבא.<sup>16</sup> ויש אומרים. ממקום שניטל עפרו של אדם הראשון שם נבנה מזבח. שנאמר ויזרזר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה (בראשית ב' ו.). ואומר מזבח אדמה תעשה לי וגו' (שמות כ' כ"ד).<sup>17</sup> מיכן אמרו. כל זמן שבית המקדש קיים. מזבח שבו הוא כפרה לישראל בכל מקומות מושבותיהם. ובחוצה לארץ חכמים ותלמידי חכמים הם כפרה לישראל בכל מקומות מושבותיהם. שנאמר ואם תקריב מנחת ביכורים לה' (ויקרא א' י"ד). ואומר ואיש בא מבעל שלישה ויבא לאיש האלהים לחם ביכורים וגו' (מ"ב ד' מ"ב). וכי אלישע כהן היה. והלא אין שם לא מקדש ולא מזבח ולא כהן גדול. אלא אלישע (הנביא היה). ותלמידי חכמים יושבין לפניו בין בדות ובין בשומרון. מיכן אמרו. כל הניזקק לחכמים ולתלמידיהם מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב ביכורים ועשה רצון אביו שבשמים.<sup>18</sup>

### מאיר עין

<sup>9</sup> כלל נבחרו ישראל להודיע לבריות וכו' ואחר שמילאו את דבריו בפרט בבית אחרון נתן להם את המשנה בשכרן. כפי"פ עד שבאו אותן בני"א ועשו את התורה בצער ועשו את המצוות בצער ובנו בית האחרון בצער וציערו עצמן וכו' לפיכך נתן להם משנה וכו': <sup>10</sup> שנאמת הוא שכרו בעולמו ואי אפשר לאמרו אלמלא מקרא כתוב. כפי"פ ומנין שיטול הקב"ה שכרו והלקו בעולם שג' כי חלק ה' וגו' משל למלך שבנה פלטרין ושמת בה ובשמחתו ששמת בה סייף בה בית דירתו וכו' ומשבת לוי הפריש כהן גדול שהוא עומד ומכפר על ישראל בכל שנה ושנה: <sup>11</sup> כלל' הם הלקו של הש"ת והוא חלקם: <sup>12</sup> סייף פעל מן סוף כמו חייב מן חוב. כלל' לסוף קבע שם את בית דירתו: <sup>13</sup> ספרי ריש עקב שא"י נבראת קודם לכל: <sup>14</sup> עיי' לעיל פי"ט: <sup>15</sup> עיי' ויקרא רבה פי"ג ובהוספה לפסיקתא רבתי קצ"ח ע"א וכריש מבילתא. וכדרש החילים מזמור צ"ב ופדר"א פי"ח: <sup>16</sup> כגילה כ"ה ע"ב תנא רבי אליהו כל השונה הלכות מוכסח לו שהוא בן העוה"ב שג' הליכות עולם לו אל תקרי הליכות אלא הלכות. וכמו שאמרו בברכות ח' ע"א מיום שחרב ביהמ"ק אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד. בכי"פ והביא את ישראל תרומה וכו' לירושלים שהיא פרושה מארץ ישראל והביא כהן גדול שהפרישו משבת לוי לביהמ"ק וכו' ראה ויתר גוים אמ' לו כל השונה הלכות מוכסח לו שהוא בן העולם הבא. ונוסחא זו אינה ברורה: <sup>17</sup> בירושלמי נזיר פ"ז ה"ב איתאמרא בשם ר' יודן בן פזי ובבב"ר פי"ד בשם ר' שמואל בר נחמן ועיי' בפרד"א פ"ב ובפי' הרד"ל. בכי"פ באותו מקום נבנה מזבח: <sup>18</sup> תובא בילקוט ויקרא ר' תנ"ה ושינה הסגנון ובכתובות ק"ה ע"ב איתנייא ברייתא תניא ועיי"ש בתוספות שהביאו סדר אליהו וזמא בשינוי

**אמר לי.** רבי. מפני מה נשתנו אומות העולם שאוכלין העולם הזה.<sup>19</sup> אמרתי לו. בני. שכן שהפריש ישראל מתוכו. לפיכך אוכלין העולם הזה. משלו משל. למה הדבר דומה. למלך בשר ודם שמצא אדם אחד ממשפחה מרובה. ועשה לו רצונו. שיגר המלך מתנות מרובות לבני המשפחה. בשביל אותו האיש שעשה לו רצונו. אף כך אומות העולם. שכן שפריש הקב"ה ישראל מתוכם. לכך אוכלין העולם הזה.<sup>20</sup> ואמר לי. רבי. אלא מעתה כל העושה מצוה נותנין לו שכרו. וכל העובר עבירה נותנין לו שכרו.<sup>21</sup> אמרתי לו. בני. מה שכרו של נחש הקדמוני שעמד וקילקל את כל העולם. מה שכרן של אדם וחווה שעברו על הציווי. מה שכרו של קין שהרג את הבל אחיו. ומה שכרו של למך שהיה מתאבל על אחי אביו.<sup>22</sup> ומה שכרו של שם שכיבד את אביו.<sup>23</sup> ומה שכרו של חם שלא כיבד את אביו. ומה שכרו של נח שעמד ומיחה ברבים כל אותן מאה ועשרים שנה. עד שלא יהיה עליו.<sup>24</sup> לפיכך הכתיב עליו והגיד לדורות. כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה (בראשית י' א'). ומה שכרו של שם הגדול שהתנבא על כל אומות העולם ארבע מאות שנה ולא קיבלו ממנו. ומה שכרו של אברהם אבינו שעמד ופיגר כל ע"ז שבעולם.<sup>25</sup> ועל שאמר דבר שלא כהוגן ירדו בניו למצרים. שנאמר ויאמר אדני אלהים במה אדע כי אירשנה (שם ט"ז ח'). בשכר אותה התמהה ירדו בניו למצרים. ומה שכרו של ישמעאל שעמד וקבר את אביו. ומה שכרו של יצחק שאמר לאביו. (אבה) [אבא] כפתיני יפה יפה ותניני על גבי המזבח. שמה אבעט בך ואכך. ונמצאתי מתחייב שתי מיתות לשמים. אני בחר. עומד בכחי. בן שלשים ושבע שנים. ומה שכר של עשו שהוריד שתי דמעות לפני אביו. ונתנו לו הר שיעיר שאין גשמי ברכה פוסקין הימינו לעולם. ואף בני שיעיר שקיבלו את בני עשו בסבר פנים יפות. נתנו להן שכרן. מיכן אמרו.

#### מאיר עין

נוסחא קצת לפרש הברייתא. בכ"פ מזבח כפרה הוא לכל ישראל וכו' ות"ח כפרה הם לכל ישראל וכו' להם ביכורים וגו' והלא לא היה שם מזבח או מקדש ולא כ"ג אלא אלישע הנביא ותלמידיו שהיו יושבין וכו' בשומרון מכאן את למד שכל המכבד לה"ח כאילו מכבד להקב"ה בעצמו ש' ואת ירא' ה' יכבד: <sup>19</sup> בלא קיום אלו המעשים שישאל נתייב בהם: <sup>20</sup> ג"ז הובא בילקוט שם ובישבוש שאוכלין בזמן שבני כנים הם כבדים נמוכה. וסוים שיגר להם המלך מתנות רבות לבני אותה משפחה בשבילו. וכל השאר קיטע אלא מסיים אפי' אין בידו של אדם לא מקרא וכו' ואחות לוטן תמנע שכר חורה בידו. בכ"פ מתנות מרובות לבני המשפחה שיעשו לו רצונו (והוא שיבוש): <sup>21</sup> כל' שהסכים לי בדבר ונשתכר לבו עליו. ואח"כ האריך אליהו להראות לו שכך היא מדה מהלכת ע"פ כל הדורות: <sup>22</sup> וכו' בד"ו. אבל לא נודע לי שום מאורע באחי אביו. ויראה לי שבעל הספר פירש הפסוקים ויאמר למך לנשו וגו' כי איש הרגתי וגו'. שהיה למך מתאנה וקובל על עצמו על מה שאירע לו. שהרג את אחי אביו והיה מתאבל על זה. והיה מתנהם במאורע של קין. וממה שמקיש את עצמו עם קין למד בעל הספר שעשה למך כמעשה קין. וכיון שבני כנים הם כבדים א"כ ירדו הרי הוא כאחיו. והיה אותו הבן של מחיאל צעיר בשנים מלמד בנו של מתושאל וע"כ קראו איש וקראו ילד: <sup>23</sup> וכו' בד"ו. ואולי צ"ל שכן של שם יופת שכיבדו את אביהם. וטעה הסופר באשגורת לישנא: <sup>24</sup> כל' עד שלא יבא עליו מה שנגזר. ועיי' ב"ר פ"ל ובהגהת הרד"ל שם אות ח' וקהלת רבה פ"ט. בכ"פ ק"כ שנה שלא היה עליו הדיבור לפיכך מוכתב עליו לדורות וכו'. ונוסחא הגונה היא: <sup>25</sup> פיגר פ' נתן עיי' בערוך ע' פיגר ובמ"ע לפסיקתא רבתי פ' ל"ב ענייה סועדה אות ז'. כולא בכ"פ שעמד ופיגר וכו' במה אדע הושב לו ידוע תדע בשכר אותה מילה ירדו וכו' שאמר לאביו אבא כפתיני שמה אבעט בך ואכך ונמצאתי מחייב לשמים אמרו שהיה בן ל"ז שנה וכו' שתי דמעות ניתו לו הר שיעיר וכו' בסבר פנים יפות ניתו להם שכרן ואי זו שכר זכו ויצא מזורע מלך ש' ואחות לוטן תמנע ותמנע היתה פלגש וגו' את עמלק מכאן אמרו אין בידו של אדם לא תורה ולא משנה וכו':



אפילו אין בידו של אדם לא מקרא ולא משנה. אלא יושב וקורא כל היום. אחות לוטן תמנע (שם ל"ו כ"ב) שכר תורה בידו.<sup>26</sup> ומה שכרו של יעקב שהיה מודה לאמת ודובר אמת בלבבו כל ימי חייו. ומה שכרן של שנים עשר שבטים שהיו עושים רצון יעקב אביהם. שנאמר כענכים במדבר מצאתי ישראל כבנורה בתאנה בראשיתה ראיתי אבותיכם המה באו [וגו'] [הושע ט"ו]. מה שכרן של אברהם יצחק ויעקב. שנהגו אימה בלבבן מתוך שבעים לשונות. להן ולבניהן ולבני בניהן עד סוף כל הדורות:<sup>27</sup>

### פירקא [ג].

**הכל ברא הקב"ה בעולמו חוץ ממידת השקר שלא ברא.** ומידת עוול שלא עשה. שנאמר הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא (דברים ל"ד). ואומר ה' צדיק בקרבה לא יעשה עולה בבקר בבקר משפטו יתן לאור ולא נעדר ולא יודע עול בושט (צפניה ג' ה').<sup>1</sup> ואומר חלילה לאל מרשע ושדי מעול כפועל אדם ישלם לו וכאורח איש ימצאנו (איוב ל"ד י' וי"א).<sup>2</sup>

**מעיד אני עלי שמים וארץ.** שאילמלי לא נקבצו בני אדם למיתה<sup>3</sup> אין כל ברייה יורד (לפני) [לידי] צער. אלא מתוך שיאכל וישתה ושמה הוא עם אשתו (על בניו ועל בני ביתו) נפטר לבית עולמו. ואין פירות ותבואה באין לידי הרקבה. אלא מתוך דרכיהם של בני אדם. ואין בני אדם באין לידי בושח. אלא מפני דרכיהם. ואין עיניהם של בני אדם כיהות בחצי ימיהם. אלא מתוך דרכיהם. [ואין בני אדם מיטמאין בנגעים. אלא מתוך דרכיהם]. ואין הנשים מטמאות בזיבה. אלא מתוך דרכיהם.<sup>4</sup> שנאמר כה אמר ה' בורא השמים הוא האלהים יוצר הארץ ועושה הוא כוננה לא תורה בראה לשבת יצרה אני ה' ואין עוד (ישעיה מ"ה י"ח). צא ולמד מדרך ארץ. כלום אדם בונה בית. אלא על מנת להכניס בו פירות. ולהכניס בו כלים ולהכניס בו כספים.

### מאיר עין

<sup>26</sup> במקרא כתוב ואחות. ונחשבו בני שעיר החרי שיבא זכרונם בתורה לפי שקיבלו את בני עשו בפנים יפות והתחתנו עמם שתמנע אחות לוטן היתה פלגש לאליפז בן עשו. ופסוק ואחות לוטן תמנע תורה הוא והקורא שכר תורה בידו: <sup>27</sup> עיי' לעיל סוף פ"א ופס"ז ופס"ח ופס"ט ופס"י ופס"כ ופס"ד ופס"ה ופס"ו שנהגו אימה וכו' שכן שהנתינו אמת השם בלבבם יותר מכל ע' אומות. וכד"ו שנתנו. ויותר נראה שקיטוע כאן. בכ"פ שהיה מודה על האמת שג' ודובר אמת בלבבו וכו' ו"ב שבטים שהיו עושים רצון אביהם שבשמים שג' כענבים וגו' שנהגו אימה בלבבן וכו' יש להן שכר ולבניהם ולבני בניהן וכו'.

**פרק ג'.** <sup>1</sup> במקרא כתוב לא נעדר: <sup>2</sup> במקרא כתוב כי פועל. הובא בילקוט פ' האזינו וקטוע הסגנון. בכ"פ (פרק ב') אמר אליהו הכל ברא וכו' ושדי מעול אלא כי פועל אדם ישלם לו ואומר כעל גמולות כעל ישלם (ישעיה נ"ט י"ח): <sup>3</sup> כלל אלויל שנגזרה על כל מין האדם ע"י הטא ארה"ר אין כל בריה בא לידי צער מיתה אלא היה נפטר לבית עולמו בנשיקה. בד"ו משובש שאלמלא לא נתקבצו אדם למיתה וכו' יורד לפני שער אלא מתוך וכו' עם אשתו ועם בני ביתו ונפטר וכו'. ובילקוט מקוטע ושינה הסגנון. מעיד אני עלי שמים וארץ אין כל בריה יורד לידי צער וכו' הוא ואשתו ובניו וכל אשר לו אדם נפטר לו לבית עולמו. ולנסתחתינו פ' שהוא שמח עם אשתו על בניו ועל בני ביתו ויחלל וישתה עמה נפטר לבית עולמו מתוך שמחה זו: <sup>4</sup> בד"ו ליתא בבא דזיבה. ובילקוט ליתא בבא דבושה אלא ג' אחר בבא דנגעים. ואין בג"א באין לידי הבאשה אלא מתוך דרכיהם. וכבא זו לא מסתברא לי שאין לי דוגמא לומר על האדם הבאשה ע"כ הנחתי בבא דבושה והוספתי בבא דנגעים:

או להצית בו את האור. אף כך בני אדם מתוך דרכיהן נידונין. דנין אותן מתוך דרך ארץ. בשביל להצילם מיום הבא לקראתם. שנאמר אוי להם כי נדדו ממני וגו' (הושע י' ג')<sup>9</sup>.

**בשלושה דברים (מסתכל) [יסתכל] אדם בכל יום.**<sup>6</sup> בשעה שנכנס לבית הכנסא. ובשעה שמקיזין לו את הדם. ובשעה שהוא עומד על המת: בשעה שנכנס לבית הכנסא. אומרים לו. ראה דרכך בדרך בהמה: ובשעה שמקיזין לו את הדם. אומרים לו. ראה שבשר ודם אתה: ובשעה שהוא עומד על המת. אומרים לו. ראה להיכן אתה הולך. ועדיין אינו חוזר. אלא יושב ומרבה דברים יתירים. שנאמר אולת אדם תסלף דרכו וגו' (משלי י"ט ג'). ובשקר הוא אומר. מדבר שקר תרחק ונקי וצדיק אל תהרג כי לא אצדיק רשע (שמות כ"ג י'). ואומר איש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם ושבועת שקר אל תאהבו כי את כל אלה אשר שנאתי נאם ה' (זכריה ח' י"ז)<sup>7</sup>. וכאי זה צדי. יעשה אדם עצמו צדיק לדבר אמת. מוסרין לו מלאך שמתנהג עימו בדרך הצדיקים ומדבר אמת. עושה אדם עצמו חסיד לסבול את הכל. (מוסרין לו מלאך שמתנהג עימו בדרך החסידים ומקבל את הכל. ואם עושה אדם את עצמו רשע לכחש ולשקר. מוסרין לו מלאך שמתנהג עמו בדרך הרשעים ומכחש ומשקר. עושה אדם עצמו מידה בינונית. מוסרין לו מלאך שמתנהג עמו בדרך מדה בינונית.<sup>8</sup> שנאמר אני ה' חוקר לב בוחן כליות לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו (ירמיה י"ז י'). ועל ידי דוד הוא אומר. עם חסיד תתחסד ועם גבר תמים תתם עם גבר תתברר ועם עקש תתפתל (תהלים י"ח כ"ד וכו')<sup>10</sup>. ואומר ואת עם עני תושיע ועיניך על רמים תשפיל (ש"ב כ"ב כ"ה). עם עני תושיע. עם שעניות יפה לו. ועיניך על רמים תשפיל. אילו אומות העולם.<sup>11</sup> ואומר מפי עליון לא תצא הרעות והטוב (איכה ג' כ"ה). [אפשר לומר כן והלא מידות טובות יוצאות מלפניו. אלא אמור כן]. (אלא הטובה אינה יוצאה לעושה רעה. והרעה אינה יוצאה לעושה טובה. אלא טובה כלפי טובה. והרעה כלפי רעה. ומנין

#### מאיר עין

<sup>9</sup> בילקוט בסגנון מקוטע ובר"ו משובש. בבי"פ כולא הכי. למיתה אין כל בריאה יכולת לירד לעולם בלי צער אלא מתוך שאוכל ושותה שמח הוא על אשתו וכו' ואין פירות ותבואות וכו' לידי בושח וכו' ואין אנשים מטמאין בנגעים וכו' ואין הנשים וכו' בונה בית אלא להכניס לו פירות (וכן באינך ג' לו) וכו' להצית בו וכו': <sup>6</sup> כ"ה בד"ו. ובילקוט בשביל להציל מיום הבא ולא עוד אלא בג' דברים אדם מסתכל בכל יום וכו'. בבי"פ בג' דברים יהא אדם מסתכל בכל יום בשעה שיוכנס וכו': <sup>7</sup> בד"ו הסגנון מקוטע ובילקוט מקוטע ומשובש. במקרא כתוב ואיש וגו' אל תחשבו. בבי"פ בשעה שיוכנס בבה"כ אומרים לו וכו' ואם אינו חוזר ויושב ומדבר דברים יתירים צא ולמד מה כתב בו אולת אדם וגו' ואומר וכו': <sup>8</sup> בילקוט מקוטע ובר"ו משובש ומקוטע. בבי"פ כיצד אדם עושה עצמו צדיק וכו' מלאך שיתנהג עמו בדרך וכו' שיתנהג עמו בדרך החסידים וסובל את הכל עושה אדם עצמו לכחש ולשקר וכו' שיתנהג עמו בדרך הרשעים וכו' מדת בינונית וכו' שיתנהג עמו מדת בינונית ומנין שכן כתב שג' אני ה' חוקר וגו' ואומר עם חסיד תתחסד וגו' אלו אומות העולם: <sup>9</sup> במקרא כתוב ולתת: <sup>10</sup> במקרא כתוב עם גבר: <sup>11</sup> מכאן ואילך קיטע בילקוט. ועיי' מכות י' ע"ב בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו ושבח ק"ע א' בא ליטור מסייעים אותו. ועיי' הגיגה ט' ע"ב דאליהו אמר לבר חי הי שחזר הקב"ה על כל מדות טובות לישראל ולא מצא אלא עניות. בכי"פ ומה שאמר ירמיה מפי עליון וגו' אין להבין אותו כן מפני שכל מדות טובות יוצאות מלפניו ואין הטובה יוצאה לעושה הרעה וכו' ומנין תדע לך מאלו ארבע מדות שהן בדרך ארץ וכו':

(ש)תדע לך שכן.<sup>12</sup> ארבע מדות בדרך ארץ. יש שנושא אשה לשום זנות. ויש שנושא אשה לשום ממון. ויש שנושא אשה לשום גדולה. ויש שנושא אשה לשם שמים. והנושא אשה לשם זנות סופו שמוציאין ממנו בן סורר (ומורא) [ומורא]. והנושא אשה לשם ממון סופו שמצריבין אותו לאחרין. והנושא אשה לשם גדולה סוף שמעמידין עליו מאותה משפחה למעט זרעו אחריו. והנושא אשה לשם שמים סוף שהווין לו בנים שמושיעין את ישראל בעת צרתם.<sup>13</sup> ומנין לנושא אשה לשם זנות שמוציאין הימנו בן סורר ומורה. שנאמר וראית בשביה אשת יפת תאר (דברים כ"א י"א). סוף שמרננין בו הבריות. ומתוך רננה שמרננין בו הבריות הולך ונושא אחרת. שנאמר כי תהיין לאיש שתי נשים וגו' (שם שם ט"ז). ומתוך שנושא אשה אחרת הוא אוהב האחת ושונא האחת. שנאמר האחת אהובה והאחת שנואה (שם). ומתוך שהוא אוהב האחת ושונא האחת סוף שמוציאין ממנו בן סורר ומורה.<sup>14</sup> ומנין לנושא אשה לשם ממון סוף שמצריבין אותו לאחרים. שכן מצינו בבני עלי הכהן. שנשאו נשים שלא כראוי להם. סוף שהצריבין זה לזה. שנאמר והיה כל הנותר בביתך יבא להשתחוות לו לאגורת כסף וכבר לחם ואמר ספחני נא אל אחת הכהונות לאכל פת לחם (ש"א ב' י"ז): ומנין לנושא אשה לשם גדולה סוף שמעמידין עליו מאותה משפחה למעט זרעו אחריו. שכן מצינו ביהושפט מלך יהודה. שכשראה את אחאב מלך ישראל שהיו לו שבעים בנים. אמר. כלום ירש זה את העולם. סוף הלך ונתחתן בו. שנאמר וישלם יהושפט עם מלך ישראל (מ"א כ"ב מ"ה). ומנין למעט זרעו אחריו. שנאמר ועתליה אם אחויה ראתה כי מת בנה וגו' (מ"ב י"א א'): אילמלי ברית שכרת הקב"ה עם דוד נהרג יואש באותה שעה. ובטלה מלכות בית דוד: ומה שכרן של אילו. הנושא אשה לשם זנות והנושא אשה לשם ממון והנושא אשה לשם גדולה. צא ושאל אותו עיניך. שני בני אדם. שניהם משבט אחד. שניהם משכונה אחת. שניהם ממשפחה אחת. אחד עני ואחד עשיר. והיה לו לעשיר שישא ויתן את (העם) [העני]. ולא עשה כן. שנאמר הלא אב אחד לכולנו הלוא אל אחד בראנו מדוע נבגד איש באחיו לחלל ברית אבותינו (מלאכי ב' י'). ואומר בגדה יהודה ותועבה נעשתה בישראל ובירושלים כי חלל יהודה וגו' (שם י"א). לפיכך לא נשתייר מהן כלום. לפי שהניח אותו הזרע שבחנו הקב"ה מתוך שבעים לשונות. והלך ונדבק במי שאינו ראוי לו. שנאמר יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה מאהלי יעקב ומגיש מנחה לה' צבאות (שם י"ב). ולא יהיה לו ער בחכמים. ולא יהיה [לו] עונה בתלמידים: לא ער בחכמים. לא מי ששואל הלכה כענין בבית המדרש. ולא עונה בתלמידים. ולא מי שמשיב כהלכה בתלמידים. ולא כהן שמגיש מנחה לה' צבאות.<sup>15</sup> ומנין לנושא אשה לשם שמים שהווין לו בנים שמושיעין את ישראל בעת צרתם. צא למד [מעמרם שנשא אשה לשם שמים. ויצאו ממנו משה ואהרן ומרים. שרבו תורה ומצות בישראל. וצא

## מאיר עין

<sup>12</sup> הגהתי עפי' הר"ן: <sup>13</sup> עי' ד"א זוטא פ"ו וקידושין ע' ע"א: <sup>14</sup> עי' ספרי תצא פ' רי"ד רמ"ו ורי"ה ותחומא פ' תצא: <sup>15</sup> בסנהדרין פ"ב ע"א איתאמרא בשם רב וכשכתב ג"ה ע"ב מייית לה סתמא עי"ש:

ולמד] מבוזו בן שלמון בן נחשון בן עמינדב שנשא אשה לשם שמים. סוף יצא ממנו דוד ושלמה בנו. שהרבו תורה ומצות בישראל. עליהן ועל כיוצא בהן ועל הדומין להן ועל העושה כמעשיהן עליהן הכתוב אומר. כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עשה עומדים לפני נאם ה' בן יעמוד זרעכם ושמכם (ישעיה כ"ו כ"ב):<sup>16</sup>

### פירקא [ד']

**שנו הכמים.** הוי עלוב לכל אדם. ולאנשי ביתך יותר [מלכל העם. ומנין. תדע לך שכן. צא ולמד מהקב"ה שהיה עניו לעמו במקום [אחד] בשנים ובשלשה. ולא הלך עמם בדרכיהם. ולא שפטן בעונותיהן. אלא היה להן עניו. ומנין. תדע לך שכן. (מאה) [ממאה] ועשרים יום מיום שניתנה תורה תמימה לישראל ועד יום הכיפורים:<sup>17</sup>

**ארבעים יום הראשונים** שעלה משה להר סיני. להביא תורה לעמו. אילמלי ענוה. לא ניתנה תורה לישראל. משלו משל. למה הדבר דומה. למלך בשר ודם שקידש אשה. והיה אוהבה אהבה גמורה. שלח והביא אדם אחד לעשות לו שליח בינו לבינה. והראהו את כל החופות שלו. ואת כל החדרים שלו. ואת כל הסתרים שלו. אמר לו. לך ואמור לאותה אשה. אני איני צריך לך כלום. אלא עשי לי חופה קטנה. כדי שאבוא ואדור עמך. כדי שידעו עבדי ובני ביתי. שאני אוהבך אהבה גמורה. ועד שהמלך עוסק במידות החופות. ולצוות שליח במתנות מרובות לשגר לאשה. באו ואמרו לו. זינתה אשתך עם אחר. מיד המלך הניח הכל מידו. והשליח נדחק לאחוריו. ויצא מבוהל מלפני המלך. שנאמר עד שהמלך במסיכו וגו' (שה"ש א' י"ב):<sup>18</sup>

### מאיר עין

<sup>16</sup> בד"ו כולל איזה קייטועין ושיבושים. והובא כולל בילקוט כי תצא בסגנון מקצוע ועל פיו הגהתי. כבי"פ כולל הכי. בדרך ארץ ואילו הן יש נושא אשה לשם זנות וכו' לשום שמים וכו' שמוציאין ממנו בן סורר ומורה וכו' שמצריכין אותו לירי אחרים וכו' ומנין לנושא וכו' שג' וראית בשבית אשת וגו' והבאתה אל תוך ביתך וגלחתה על אותה שהנחתה בביתך (וגלך) [וגלחת] את ראשה (ועשתה) [ועשתה] את צפורניה. כל כך למת שמא אולי כשיראה אותה מגולחת וכעורה יתעב אותה וישנאנה ואם יצרו שולט בו ורצונו בה יקדשנה ויכניסנה בדרך אישות ולא בזנות אפי"כ מה כת' בתריה כי תהינה לאיש שתי נשים וגו' מה כת' בתריה כי יהיה לאיש בן סורר ומורה. ומנין לנושא אשה לשום מומן וכו' שכן מצינו בבני ילי וכו' ולסוף הוצרכו זה לזה וכו' שכן מצינו ביהושפט (ז"ל מלך ישראל) [מלך יהודה] ומנין למעט זרעו שג' ועתלית אם אחיה וגו' אילמלא שם חברית שכרת הקב"ה לדוד היה נהרג יואש ולא היה נותר ממלכות בית דוד שריר ופלוט. צא ושאל מושני בני אדם שהיו משבט אחד וממשפחה אחת והיו דרים בשבונה אחת האחד עני והאחר עשיר והיה לזה בן ולזה בת ולא רצה העשיר להדבק בעני אלא הלך לבקש אדם בעל אחים רבים ובעל מומן והוא ממשפחה צרעה ולא קיים הפסוק שאמר הנביא הלא אב אחר אב לסוף לא נשתיר מומנו לא נוחל ולא מנחיל מפני שהניח עבדו אברהם (הוא מושבש) שנבחר מושבעים לשונות ונדבק במוי שלא היה ראוי לו לפי ירש והוריש לזרעו מה שאמר הנביא יכרת ה' לאיש וגו' שלא יהיה לו ער בחכמים ולא עונה בתלמידים ולא מי ששואל הלכה כענין (ב)בית המדרש ולא שמושיב הלכה בתלמידים ולא שמושיב מנחת לה' צבאות. ומנין לנושא אשה לשם שמים שהיוין לו בנים שמוי. ע"כ. (ומכאן ואילך חסר בכת"י עד בעולם ולא מוצא מדה מועילה מועניות וכו'. שהוא לפנינו בפירקא ה' ולפי פרקי הכת"י בפרק ד'). אמר מאיר איש שלום הראית איך המעתיקים גורעין ומוסיפין ומשכשין ואינם שמים על לב להזהר במלאכתן שמלאכתן מלאכת שמים:

**פרק ד' י' כ"ה** בד"ו. ולקמיה פורט הדבר: <sup>17</sup> בד"ו איזה שינוים ושיבושים. והובא בילקוט כי תשא בשינוי סגנון ובקייטועין. והוא דעתיה דר"מ בשה"ש רבה פ"א תננו ישראל ריח רע ור' יהודה חולק

**ברוך שאמר והיה העולם.** ברוך הוא. ברוך אומר ועושה. ברוך גזור ומקיים. ברוך עושה בראשית. ברוך שיזכר את הראשונות והעביר את האחרונות. שאילו לא זכר את הראשונות והעביר את האחרונות. היה לו שיאמר. נרדי נתן סריו. ואמר נרדי נתן ריחו (שם). כיון שקיבלו ישראל מלכותו של הקב"ה ואמרו. כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כ"ד ז). לכך נאמר. נרדי נתן ריחו. ולא נרדי נתן סריו:<sup>3</sup>

**ר' ישמעאל בן אלעזר אומר.** בשעה שקיבלו ישראל מלכותו של הקב"ה ואמרו. כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. ירדו ששים ריבוא מלאכי שרת והניחו בראש כל אחד ואחד מישראל שני כתרים. אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע. שני כתרים מכתרו של אדם הראשון. שנאמר ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי (שם י"ט ו). ובשעה שסרחו במעשה העגל. ירדו מאה ועשרים ריבוא מלאכי חבלה ונשלום מהם. שנאמר ויתנצלו בני ישראל וגוי (שם ל"ג ו). יכול לעולם. ת"ל ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם (ישעיה ל"ה י). שמחת עולם בלבם לא נאמר. אלא על ראשם. מלמד שעתידי הקב"ה להחזיר כל כתריהן של ישראל לימות המשיח ולעולם הבא. לכך נאמר ושמחת עולם על ראשם:<sup>4</sup>

**ומה היתה מחשבה שהיתה בדעתו של הקב"ה.** כך היה בדעתו. שכל אומה ומלכות שיבואו ויקבלו את התורה. יהו חיים וקיימים לעולם ולעולמי עולמים. שנאמר והלוחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות (שם ל"ב ט"ז). אל תיקרי חרות אלא חירות. אין לך בן חורין אלא מי שאין מלאך המות שולט בו. שנאמר ממתנה נחליאל ומנחליאל במות (במדבר כ"א י"ט).<sup>5</sup> ממתן תורה נחלו עבודה זרה. ומעבודה זרה שעבדו בא עליהן מלאך המות. שנאמר אני אמרתי אלהים אתם וגוי (תהלים פ"ב ו). חבלתם מעשיכם. אכן כאדם תמותו וגוי (שם ו):<sup>6</sup>

### מאיר עין

עליו וא"ל דיין מאיר אין דורשין שה"ש לגנאי אלא לשבח. ועיי' שבת פ"ח ע"ב דרד"ש ריב"ל צורר המור וגו' בכרמי עין גדי מי שהכל שלו מכפר לי על עין גדי וכו' עיי"ש ואתיא כר"מ. והתרגום תרגמו ג"כ על מעשה העגל: \* בילקוט מקוטע וחסר. ובשח"ש רבה הקשו הוא דעתיה דר"מ סריו נתן ריחו. כל' שהיה לו לומר נתן סריו. ותירצו שם אלא מסכתא עלתה בידם מן הגולה ושנו בה שקפץ להם מעשה העגל והקדים להם מעשה המשכן. כל' שכתבה התורה ציווי המשכן קודם מעשה העגל אעפ"י שלא נעשה אלא אחר ק"כ יום להעביר הסידרון. וכתב ריחו ולא סריו. כעין שאמרו חכא. ולבי אומר לי דמסכתא זו הוא סדר אליהו רבה זוטא ושנו בה כך. וכן הא דפסיקתא דר' כהנא שהבאתי לעיל פכ"ב מב' (שעלה) [שעלתה] מבבל אמרו שירדו עם הקב"ה וכו' כך שנה אליהו זכור לטוב. צ"ל מסכת שעלתה מבבל והוא הספר שלפנינו. ועיי' בפ' מתנות כהונה שם ובפסיקתא רבתי ד' הדברות קמייאת ובמ"ע אות מ"ט: \* בד"ו קטוע סיפא של מאמר הקודם ורישא של זה המאמר והיו לאחד. ובילקוט השמיטנו. ובפסיקתא רבתי קמייאת ד' הדברות אמוראי אליבא דר' יוחנן ח"א ס' רבוא נח"א ק"כ רבוא ירדו לעטר וכו'. ובשבת פ"ח ע"א דרשו ר' סימאי כהנא ור"ל אמר שם שעתידי הקב"ה להחזיר בן ר' ישמעאל פמ"ז. ואולי צ"ל ר' שמעון בן אלעזר. וחילוף השמות בין ר' ישמעאל בשם ר' יוסף ועיי' ע"ז ה' ע"א וע"ע עירובין נ"ד ע"א ופ' קנין תורה \* במבולתא מ"ם דבתורש פ"ט איתנייא בשם ר' יוסף ועיי' ע"ז ה' ע"א וע"ע עירובין נ"ד ע"א ופ' קנין תורה מ"ב. ופדר"א פמ"ו ושמות רבה פ' מ"א ואר"ג פ"ב. ובענין הדרוש ממתנה נחליאל עיי' במדרש תהלים מזמור ה' ובמדבר רבה סוף פ' חקת. ובילקוט חוקת הובא בנוסחא שלפנינו ויראה שמכאן הועתק. ובגליון גרסא פדר"א אבל בפדר"א שלפני לא מצאתיו:

**ובאהרן מה כתב בו ומה נאמר בו.** תורת אמת היתה בפיהו וגו' (מלאכי ב' יז). וכי תעלה על דעתך שאהרן עובד עבודה זרה היה. הוא לא עיכבן אלא כדי שיבא משה: <sup>7</sup> ויש אומרים כדרך שעשה יעקב אבינו. קיים יעקב אבינו את התורה קודם שתינתן (לפניו) [לבניו]. שנאמר ויתנו אל יעקב את כל אלהי הנכר וגו' (בראשית ל"ה ד'). מה שכרה של אותה מצוה. ויסעו ויהי חתת אלהים וגו' (שם שם ה'). לכך נתכוון אהרן. וקיים את התורה קודם שתינתן לישראל. <sup>8</sup> אף על כי כן העלה עליו הכתוב כאילו עבד עבודה זרה. שנאמר ויגף ה' את העם על אשר עשו את העגל אשר עשה אהרן (שמות ל"ב ל"ה):

**אמר.** כשירד משה מחר סיני וראה את הסרחון שסרחו ישראל במעשה העגל. נסתכל בלוחות וראה שפרח כתב מעליהן. ושיברן תחת ההר. מיד נתאלם. שוב לא היה יכול להשיב דבר. מאותה שעה נגזרה גזירה על ישראל. שילמדו אותה מתוך הצער ומתוך השעבוד ומתוך הטילטול ומתוך הטירוף ומתוך הדחק ומתוך שאין להן מזונות. בשכר אותו הצער. עתיד הקב"ה לשלם להן שכרן לימות המשיח ולעולם הבא. שנאמר הנה ה' אלהים בחזק יבוא וורועו מושלה לו הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו (ישעיה מ' י'). ובקבלה הוא אומר. מי הקדימני ואשלם וגו' (איוב מ"א ג'). לשוכתי נשברה רגל פרתי. כדי שתהא משכורתי שלימה: <sup>9</sup>

**ארבעים ימים האמצעיין** נטל משה את האהל ויצא לו חוץ למחנה. שנאמר ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה וגו' (שמות ל"ג יז). והיו ישראל נוהגין אבילות בעצמן כל אותן הימים. עד שנתנלה מלך מלכי המלכים הקב"ה. יהי שמו הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים. ופתח לו פתח של רחמים. ואמר הקב"ה למשה. משה. מה עושין אותן עניים. מנודין לרב מנודין לתלמיד. מנודין לי מנודין לך. חזור בך והיכנס למחנה. שנאמר ודבר ה' פנים אל פנים (שם שם י"א). איני יודע מקרא זה מה הוא אומר. כשהוא אומר. ושב אל המחנה (שם). מלמד שהתיר לו את נדרו. והכניס את האהל למחנה: משלו משל. למה הדבר דומה. למלך בשר ודם שכעס על בנו. והיה אחד מגדולי מלכות יושב לפניו. אמר לו. ריקא. אילמלי פלוני אוהבי יושב לפני. כבר היכיתיך מכות גדולות. לכך נדמה משה באותה שעה. שנאמר ויחל משה את פני ה' אלהיו וגו' למה יאמרו מצרים לאמר וגו' זכור לאברהם ליצחק וליעקב עבדיך וגו' (שם ל"ב י"א עד נמירא). מיד היה להן עניו. שנאמר וינחם ה' על הרעה וגו' (שם) <sup>10</sup>:

**ארבעים ימים האחרונים** שעלה משה שנייה להר סיני להביא תורה לעמו. וגזרו ישראל יום צום יום תענית. יום האחרון שבכולם שהוא

#### מאיר עין

<sup>7</sup> שמות רבה פמ"א וכ"ה ברש"י עה"ת: \* כל' קודם שקיבלו את הלוחות וכעין זו באדר"ג פ"ב שמשו שיבר את הלוחות שלא יתחייבו על ידיהן וריה"ג אמר משל באשה שקלקלה והוא ג"כ בשמות רבה פמ"ג ומ"ז שקרע הסרסור את הכתובה שתהא נידונית כפנויה ולא כאשת איש: \* לעיל פכ"א עיי"ש ובילקוט קט"ע זה כאן ומידרו לבסוף מדרש לעצמו אמקרא וישבר אותם תחת החר עיי"ש וכן סידרו ביהושע י' ל"ז בשינוי קצת. ובגליון שם סיכמו מדרש. ועיי' לעיל באלהו רבא פ"ד: <sup>10</sup> בדו"ה הדברים משוכשים ובילרוס כולא בסגנון מקוטע. ועיי' ברכות ס"ג ע"ב ושמות רבה פמ"ה ודברים רבה פ"ג. ועיי' במדרש תהלים מזמור כ"ה והובא בילקוט פ' תשא במקרא ומשה יקח את האהל בשינוי סגנון עיי"ש. ועיי' ברבה ובתנחומא שם:

סוף ארבעים. גזרו תענית ולנו בתעניתם. כדי שלא ישלוש בהם יצר הרע. ולמחרת השכימו ועלו לפני הר סיני. הן בוכין לקראת משה. ומשה בוכה לקראתם. עד שעלתה אותה בכייה למרום. באותה שעה נתגלגלו רחמיו של הקב"ה עליהן. ובישרה אותן רוח הקודש בשורות טובות ונחמות. ואמר להן: בניי, נשבע אני בשמי הגדול שלי. שתהא לכם בכייה זו בכיית שמחה. ויהיה לכם יום זה יום סליחה וכפרה ומחילה. לכם ולבניכם ולבני בניכם עד סוף כל הדורות: "סליק.

### פירקא [ה'].

**דל.** שנידלדל מנכסיו. למה הוא דומה. למלך בשר ודם שגזר על בנו. שלא יכנס לתוך סעודתו. והמלך יודע בבנו שהוא רעב וצמא. ואמר. אשרי מי שיכניס את בני בתוך ביתו. ויתן לו פת לחם ויאכל וישתה. וכל מה שיש לי שלו הוא. שנאמר מלוח ה' חונן דל וגו' (משלי י"ט ט').<sup>1</sup>

**בא אביון בן דל** אחריו ועשה תשובה. צדיק ורע לו. לא עשה תשובה. רשע ורע לו:

**בא עני בן אביון בן דל** אחריו. (ה)עשה תשובה. צדיק ורע לו. לא עשה תשובה. רשע ורע לו:

**בא רש בן עני [בן אביון] בן דל** אחריו. עשה תשובה. צדיק ורע לו. לא עשה תשובה. רשע ורע לו:<sup>2</sup>

**ויאמר. אם יהיו כולן כשירין** מה אתה אומר עליהם. העניים והאביונים מבקשים מים ואין ולשונם בצמא נשתה וגו' (ישעיה מא ט').<sup>3</sup> ואומר ויוסיפו עניים בה' שמחה [ואביוני אדם בקדוש ישראל יגילו]<sup>4</sup> (שם כ"ט ט'). ואומר הנה צרפתיך ולא בכסף בחנתיך בכור עוני (שם מ"ה י'). מלמד שחזר הקב"ה על כל מידות טובות שבעולם. [ולא מצא להן מידה טובה לישראל אלא עניות].<sup>5</sup> שמתוך עניות הן יריאין את ה'. אין להם לחם לאכול ובגד ללבוש ושמן לסוך. (יבקשו) [ובקשו] רחמים ומצאו. נימצא על ידי עניות (חיו ויראיין) [חיו ויראיין] את ה'. אין עושי חסד באין אלא מתוך עניות. ואין [עושי] צדקות באין אלא מתוך עניות. ואין גומלי חסדים [באין] אלא מתוך עניות. ואין יראי שמים באין אלא מתוך עניות. שנאמר מקים מעפר דל ומאשפות ירים אביון (ש"א ב' ה').<sup>6</sup> לא נאמר מקים ממיטתו עשיר. כי לה' מצוקי ארץ (שם) ואין מצוקין אלא תלמידי חכמים. שנאמר ויתקבצו אליו כל איש מצוק וגו' (שם כ"ב ב').<sup>7</sup>

### מאיר עין

<sup>1</sup> בולקוט בשינוי סגנון ועיי' בפרד"א פמ"ז:

**פרק ה'.** <sup>1</sup> עיין ב"ב י"א: <sup>2</sup> עיי' לעיל פי"ז ובפרקים דלהלן ו' וז' וכו'. והגהתי מסברא. ובד"ו משובש. ומנה כאן ד' דורות דהיינו שלשים ורבעים. ועיי' בויקרא רבה פ' בחר ה' שמות נקראו לעני וכו': <sup>3</sup> במקרא כתוב לשונם: <sup>4</sup> במקרא כתוב ויספו: <sup>5</sup> במקרא כתוב בהרחיק: <sup>6</sup> עיי' הגהת מ' ע"ב. בב"פ חסר דף ומתחיל מכאן. בעולם ולא מצא מדה מעולה מעניות כמו שרמזתי לעיל ספ"ג. ואעתיק ממנו. שמתוך עוני יהיו בני אדם יראי שמים אם אין להם (לכם) [להם] לאכול ובגד ללבוש ושמן לסוך מבקשים לבגל הרחמים מרחמיו ומחסדיו והוא מספק ומצינו שע"י עניות בג"א יראי שמים ומצינו שאין עושי תורה באין אלא מתוך עניות ואין יראי שמים באים אלא מתוך עניות מקים ממיטתו (לא) עשיר [לא] נאמר אלא מקים מעפר דל: <sup>7</sup> במקרא כתוב מאשפות: <sup>8</sup> עיי' יומא ל"ה ע"ב דרשת ר"י בד"ו משובש:

**בכל יום ויום מלאכי חבלה יורדין מלפני הקב"ה לחבל את כל העולם.** כולו. שאילמלי בתי כנסיות ובתי מדרשות שהם יושבין [בהן] ועוסקין בתורה. היו מחבלין מיד. שנאמר מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה וגו' (ישעיה נ"ב): צא ולמד מדרך ארץ. כלום אדם נוטע כרם אלא על מנת שיאכל ממנו ענבים ולשתות ממנו יין. או למלאות אותו עשבים. אם נתמלא עשבים ואמר לחם. לכו והציתו בו את האור. ונשתיירו בו מאה גפנים. או מאתים גפנים. (ואמר) [יאמר] לחם. לכו וזבלוהו ועדרוהו וכסחוהו והשקוהו מים. בשביל גפנים שבו. אף כך הצדיקין דומים. בשעה שהן נכנסים ועומדין בו בעולם. (בעומדין) [כעמודין] בתוך הבית. וכל העולם נשען עליהם. לכך נאמר כי לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל:<sup>9</sup>

### פירקא [ו']

**ממידת דרכיו הוא למד שרחמיו מרובין בעולם.**<sup>1</sup> ומפני מה אמר. תנו צדקה לעניים ולאביונים ולדלים ולרשעים. והלא הוא זן ומכלכל ומפרנס את כל באי העולם. ואת כל מעשה ידיו שברא בעולמו. ואומר. תנו צדקה לעניים ולאביונים ולדלים ולרשעים. הא אינו אומר. אלא באדם שעשה דבר שלא כהוגן. קנסו עליו רעה עד ארבעה דורות. זה הוא שאמרנו צדיק ורע לו: ולא עוד אלא שהיה משה רבינו דן ק"ו בעצמו.<sup>2</sup> אמר. שמא אין ישראל הפיצים לעמוד בדרכיו של מקום. חס ושלום. מתחתם עליהן גזר דין והרי הן לוקין בכל שעה ושעה.<sup>3</sup> משלו משל. למה הדבר דומה. למלך בשר ודם שנשא את האשה. והיה מוליכה ממדינה למדינה. בשעה שסורחת עליו היה מלקה [אותה]. שיגר לו חמיו של מלך שליח. אמר לו. אמור לי. דבר שהמלך רוצה בו.<sup>4</sup> [ואמר] לבתי שתעמוד בצורכך. שיגר לו המלך חמשה מיני פירות. וכתב כנגדן חמשה איגרות. ודבר שהמלך רוצה בו כתבו ושיגרו ביניהן. כיון שהגיעו האיגרות והפירות אצל חמיו של מלך. קרא איגרת אחת. כתוב בה. אילו פירות פלוניות. שנייה. כתוב בה. אילו פירות פלוניות. שלישית. כתוב בה. אילו פירות פלוניות. כיון שהגיע לדבר שהמלך רוצה בו. קרא לבתו ואמר לה. המלך אמת אוהב. שלום אוהב. משפט וצדקה אוהב. לכך נידמה משה

### מאיר עין

<sup>9</sup> בד"ו משוכש. בכ"פ כולא חבי. כי לה' מצוקי וגו' אין מצוקי ארץ אלא ת"ח וכו' ובכל יום ויום יורדין מלאכי חבלה מלפני הגבורה וכו' אלולי שמוציאין חבורות חבורות של תינוקות לומדין לפני רבן היו מחבלין העולם שני' מדוע באתי וגו' צא ולמד מד"א כלום יש אדם נוטע כרם אלא ע"מ לאכול ענבים או לשתות יין ממנו או שיצמחו בו עשבים וקוצים אם נתמלא עשבים וקוצים מצית בו האור ושרפו הזר לבקרו וראת והנת נשתיירו בו מאת או (מאדים) [מאתים] גפנים הלך וזיבלו ועידרו וכסחו וישקחי מים בשביל אותן הגפנים שנתרו בתוכו אף כך הצדיקים דומין לפני הקב"ה כעמודים הללו שסומכין כל הבית שני' כי לה' מצוקי וגו'. ע"כ. והנה שינה כפי כוונתו:

**פירקא ו'.**<sup>1</sup> זה נמשך על משה רבינו והמשך המאמר מוכיח כן. ובלי ספק שהדברים מקוטעים. ובד"ו נשתנה הסגנון ואף בסגנונו הוא משוכש: <sup>2</sup> אשגרת לישנא הוא בהרבה מקומות לומר קל וחומר וענינו דין בעצמו: <sup>3</sup> בד"ו משוכש וגו' נתחתם: <sup>4</sup> כל' שאתה רוצה:



באותה שעה. שנאמר ויאמר [וגו'] אם נא מצאתי חן בעיניך הודיעני נא את דרכיך וגו' (שמות ל"ג י"ג). צפה הקב"ה לסוף דעתו של משה. והראהו דור דור וחכמיו. דור דור ונביאיו. דור דור ודורשיו. דור דור ופרנסיו. דור דור ואנשי מעשה. הראהו מידת העולם הזה ומידת העולם הבא. ואמר לפניו. רבונו של עולם. (הראיני) [הראיתני] מידה של עולם. הראיני מידה שהעולם מתנהג בה. הרי אני רואה. צדיק וטוב לו. צדיק ורע לו. רשע וטוב לו. רשע ורע לו. עשיר וטוב לו. עשיר ורע לו. עני וטוב לו. עני ורע לו. אמר. הראיני נא את כבודך (שם שם י"ח). אמר לו הקב"ה. משה. אי אתה יכול לעמוד על מידותיי. אלא הרי אני מודיעך מקצת מידותיי. כשאתה רואה את בני אדם שאין להן תוחלת. לא במעשיהן ולא במעשה אבותיהן. אלא בשביל שהן עומדין ומברכין ומתחננין ומרבים תפילה לפני. (ואני נזקק להן וכופל להן מזונותיהן. שנאמר פנה אל תפלת הערער וגו' (תהלים ק"ב י"ח). ואומר ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך (שמות שם י"ט). אילו שלש עשרה מידות. ה' אל רחום וחנן ארך אפים ורב חסד ואמת נוצר חסד לאלפים נושא עוון ופושע וחטאה ונקמה (שם ל"ד ו' י"ח). ואילו נאמר טובי ולא נאמר כל טובי. הייתי אומר. אין כאן ימות המשיח. וכשהוא אומר כל טובי. יש כאן ימות המשיח. וקראתי בשם ה' לפניך וגו' (שם שם י"ט). ואומר וירד ה' בענן וגו'. ואומר ויעבור ה' על פניו ויקרא וגו' (שם ל"ד ה' י"ח). כיון שראה משה שמידה של חסד היא ומידה של רחמים היא. נתעטף ועמד בתפילה לפני הקב"ה. שנאמר ויאמר אם נא מצאתי חן בעיניך (שם שם י"ט):

### מאיר עין

<sup>6</sup> בד"ו משובש. ועיי' ברכות ז' ע"א ואדר"ג הוצאת מוהר"ז שעכטער נוסחא ב' פכ"ב. ועיי' בתנחומא תשא וברבה פמ"ה שהראה לו האוצרות של מתן שכר. ועיי' בילקוט תשא ריש שצ"ה. ואולי העתיקו מבאן. וע"ע שם סוף שצ"ד: כולא כב"פ. ממדת הש' למד שרחמיו מרובין בעולם ומה מה אמרתם (משובש) צדקה לעניים לרלים ולרשים והלא הוא זן ומפרנס ומכלכל כל באי העולם בין אנשים בין בהמות וריות ועופות ושקצים ורמשים בין עניים בין עשירים שני פותח את ידיו וגו' ואומר תנו צדקה לעניים לרלים ולאיבונים דור דור ומנתינו ואנשי מעשה ותראוהו מרת העוה"ז והעוה"ב אמר דורות ועליו נאמר צדיק ורע לו. ולא עוד אלא שהיה משה הצדיק דן ק"ו בעצמו ואמר וכו' ללכת בדרכיו של הקב"ה ויתחתם וכו' נמצאו לקוין כל שעה ושעה. משל למלך וכו' מוליכה למדינה ומשהיתה סודרת בו היה מלקה לה כששמע המיו שהיה מלקה בתו שלח לו שליח ואמר לו אמור לי דבר שאתה רוצה בו ואני אשלח לבתי שתעשה הפצץ שגר לו המלך ה' מיני פירות וכו' קרא אגרת ראשונה וכתוב בה זה פרי פל' ופתה שנייה וכתוב בה זה פרי פל' וכן שלישי וכן רביעי וכן חמישי וכיון שהגיע לדבר וכו' ואמר לה בתי המלך אמת אוהב וכו' משפט אוהב צדק אוהב לכך נדמה משה וכו' והקביה הגיע סוף דעתו של משה והראהו וכו' ונביאיו ופרנסיו דור דור ומנתינו ואנשי מעשה ותראוהו מרת העוה"ז והעוה"ב אמר לפניו רבש"ע הראיני מרת שהעולם מתנהג בה הרי אני רואה וכו' לכך נאמר הראיני נא וגו' א"ל הקב"ה אין אתה יכול לעמוד על כל מדותי ועל כל דרכי אלא הריני אודיעך מקצת דרכי ומקצת מדותי וכו' בניא שאין ממש לא במעשיהן וכו' שהן עומדין ומתפללין ומתחננין לפני ומברכין את שמי אמר נזקק להן וכופל מזונותיהן שני פנה אל תפלת וגו' כשהרבה להתחנן ולבקש ממנו שהיה מודיעו דרכיו א"ל אני אעביר וגו' וקראתי בשם ה' מהו וקראתי בשם ה' לפניך ואודיעך כל דבר ודבר בשמו אבל כל זאת וחנותי את אשר אתון וגו' באותה שעה העביר על פניו כל מה שעתיד להיות בעוה"ז ובעולם הבא וראה כושפת הרשעים משפט הצדיקים מוקרא בקול תחנה ואמר ה' אל רחום וגו' הרי אלו י"ג מדות הבא הכמיו ופירשו כיון שני שם כל טוב כלל בו ימות המשיח כיון ששמע משה וחנותי את אשר וגו' אמר זו מדה של חסד ומדה של רחמים הקדים ואמר נוצר חסד לאלפים ונתעטף ועמד בתפלה ואמר אם נא מצאתי חן וסלחת לעוונתי וגו'. ע"כ. (והנה הוא סגנון מאוחר בשינוים רבים ונפלו בו שיבושים):